

سیمائی از تربیت معلم در ایران

گروهی از خوانندگان عزیز را عقیده بر آن است که "دانشکده" کمتر به مسائل آموزش و پرورش کنونی میپردازد و باید در موقعیت کنونی از متخصصان این فن مقالاتی که حاصل تجارب و معلومات آنان و در نتیجه ارائه‌های تجربی است، چاپ نماید. به همین نظر در مقاله‌ی زیر سیمائی مختصر از تربیت معلم در ایران مطالعه میشود و در آینده به تفصیل در این باب حاصل بررسیهای انجام یافته چاپ خواهد رسید.

در گذشته با توجه به نظام طبقاتی جامعه و به تناسب اوضاع اجتماعی و اقتصادی جامعه ایستا، وظایف محدود معلم در مرحله ابتدائی عبارت بوده است از تعلیم خواندن، نوشتن، حساب و تلقین ارزشهای دینی و سنتی و در مراحل متوسطه و عالی، مقداری معلومات ادبی، فلسفی و تاریخی.

در عصر کنونی (۱)، نقش معلم فقط به انتقال میراث فرهنگی از نسلی به نسل دیگر خلاصه

نمی‌شود بلکه در حقیقت معلم چون متخصصی عمل میکند که موضوع کار خود یعنی طبیعت شاکرد و محور تفکر او را می‌شناسد و همچنین به محیط اجتماعی، روابط اقتصادی و سیاسی جامعه خود آگاهی دارد، تربیت چنین معلمانی که علاوه بر آگاهی به هنر معلمی باید بتوانند در معلمان خود ذوق تحقیق، شوق مطالعه و یادگیری و قدرت تفکر ایجاد نمایند و خود از سلامت کامل جسمی و تعادل روانی برخوردار باشند، کار آسانی نیست، برنامه‌ریزان و محققان آموزشی در هر جامعه این مسأله را از دیدگاه کمی و کیفی مورد توجه اساسی قرار داده‌اند و معتقد هستند که باید معلمان را در هر سطح از آموزش و در هر موقعیتی که هستند به مراکز تربیت معلم هدایت کرد و امکاناتی فراهم نمود که در این مراکز، معلمان از نظر علمی و اخلاقی و هنر معلمی برای تعلیم در دوره‌های آموزشی به خوبی آماده گردند، محققان و متخصصان برنامه‌ریزی تربیت معلم معتقد هستند که نظام تربیت معلم هر کشور تابع نظام آموزشی آن کشور است، و لذا ضرورت دارد که تربیت معلم از دیدگاهی نو و بر اساس نیازمندیهای جامعه در رابطه با نظام آموزشی هر کشور بنیان‌گذاری شود و نتایج و تجارب و بررسیهای انجام گرفته مربوط به شرایط‌گزینش افراد برای کار معلمی، محتوی برنامه‌های درسی و چگونگی روشهای آموزشی در مراکز تربیت معلم و آموزش ضمن خدمت معلمان، همواره مورد توجه قرار گیرد.

در ایران برنامه‌ریزی برای تربیت معلم سابقه‌ای طولانی ندارد، نظری به گزارش مدیر کل وزارت معارف و فواید عامه، سال ۱۳۹۰ شمسی (۲۴۹۰ شاهنشاهی) موید این حقیقت است که نقش معلم در پیشرو آموزش و پرورش در ایران از آغاز مشروطیت مورد توجه گروهی از پیشروان آموزشی قرار گرفته است. *گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*

"تربیت اطفال مبتدی از افعال مشکل‌ناست که باید به عهده اشخاص متخصص تفویض شود و مسلماً اگر شخص از اصول تعلیم بهره‌مند شده باشد نمی‌تواند علم خود را به اطفال بیشتری بیاموزد هر قدر هم که در آن علم بخصوص متبحر باشد و مخصوصاً در بعضی ممالک فرنگستان که در این قبیل مطالب عملاً و علماً به درجه کمال رسیده‌اند" ملاحظه کرده‌اند که از طایفه رجال حتی آنهایی که در اصول تعلیم کمال مهارت را دارند نمی‌توانند از عهده تربیت اطفال

بیشتری برآیند و امروز تمایل مخصوص ظاهر شده است بر اینکه در طبقات اول مدارس ابتدائی پسران هم تربیت اطفال به معلمها واگذار شود" (۱)

اولین قدم در جهت اجرای برنامه تربیت معلم در ایران در اوائل سال ۱۳۹۰ (۲۴۷۰ شاهنشاهی) با تاسیس کلاسهای مخصوص در مدرسه دارالفنون برای افزایش سطح سواد معلمان تهران برداشته شده است و به برنامه درسی این کلاسها، درسی تحت عنوان "اصول تعلیم" افزوده گردیده است تا معلمان را به هنگام تربیت بکار آید.

تلاش مداوم و گسترده برای پیشرفت آموزش و ایجاد و توسعه مدارس و ضرورت تربیت معلمان آگاه به اصول تعلیم و تربیت موجب شد که سرانجام در زمان وزارت نصیرالدوله در سال ۲۴۷۸ شاهنشاهی لایحه ایجاد دارالمعلمین و دارالمعلمات برای تربیت معلمان زن و مرد به تصویب رسیده، فارغ التحصیلان این مراکز به تدریج در مدارس ابتدائی به تدریس بپردازند.

ضرورت توجه به گسترش سازمانهای اداری و توسعه مراکز علمی و فرهنگی و صنعتی و موسسات آموزشی موجب شد که در سال ۲۴۸۲ شاهنشاهی، قانون اعزام گروهی از فارغ التحصیلان دبیرستانها برای تحصیل در دانشگاههای معتبر اروپا در رشته های طبیعی، ریاضی، پزشکی، مهندسی و تعلیم و تربیت به تصویب مجلس برسد و طبق این قانون ۳۵٪ از دانشجویان اعزامی در رشته های معلمی به تحصیل بپردازند. تبدیل دارالمعلمین مرکزی به دارالمعلمین عالی با رشته های مختلف تحصیلی اقدام دیگری است که در سال ۲۴۷۸ شاهنشاهی برای تربیت و تامین دبیران دبیرستانهای کشور برداشته شده است. ازدیاد داوطلبان تحصیل در مدارس ابتدائی و متوسطه و ضرورت گسترش این مدارس در تهران و شهرستانهای ایران و نیاز مبرم به معلمان متهارت یافته در امر تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان، مسئولان امور آموزشی کشور را بر آن داشت تا قانون تربیت معلم و تاسیس دانشسراهای مقدماتی و عالی را در ۱۱ اسفند ماه ۲۴۹۲ شاهنشاهی به تصویب برسانند و شرایط و ضوابط خاصی را برای گزینش افراد به کار معلمی و تاسیس و توزیع دانشسراهای مقدماتی و عالی در شهرهای ایران و شرایط استخدامی معلمان پیشنهاد نمایند. دقت نظر در تدوین اساسنامه های دانشسرای مقدماتی و عالی و برنامه ریزی دقیق در مورد محتوی برنامه های درسی و شرایط آموزشی این مراکز و همچنین مقررات خاص استخدامی و ارتقائی مطلوب در آن موجب شد که

افراد مستعد و شایسته‌ای در دانشسراهای مقدماتی و عالی به تحصیل بپردازند و اشتغال به کار معلمی را بر سایر مشاغل ترجیح دهند .

بررسی توسعه کمی دانشسراهای مقدماتی از ۲۴۹۱ شاهنشاهی تا ۲۵۳۵ نشانگر آنست که تعداد ۱۴۲۰۰۱ نفر در دانشسراهای مقدماتی کشور تحصیل کرده‌اند که از این تعداد حدود ۵۴٪ پسر و ۴۶٪ دختر بوده‌اند .

مطالعه تحول برنامه‌های تربیت معلم نشان میدهد که برای تأمین معلمان مورد نیاز دوره‌های مختلف تحصیلی در ایران ، مراکز گوناگونی با شرایط و ضوابط خاصی در وزارت آموزش و پرورش تشکیل گردیده‌است که مهمترین این مراکز ۱- دانشسرای کشاورزی (سال تأسیس ۲۵۱۸ شاهنشاهی) ۲- دانشسرای تربیت بدنی (تأسیس ۲۵۰۷ شاهنشاهی) ۳- دانشسرای عشایری (۲۵۱۴ شاهنشاهی) ۴- تربیت معلم دینی (۲۵۰۹ شاهنشاهی) ۵- تربیت معلم یکساله (۲۵۱۸ شاهنشاهی) ۶- سپاه دانش (۲۵۲۱ شاهنشاهی) ۷- تربیت معلم روستائی (۲۵۲۲ شاهنشاهی) - تربیت مربی کودکان (۲۵۳۱ شاهنشاهی) ۹- تربیت معلم فنی و حرفه‌ای ۱۰- دانشسرای راهنمایی تحصیلی (۲۵۲۵ شاهنشاهی) ۱۱- دانشسرای هنر ۱۲- انستیتو مربیان هنری ، میباشد .

به منظور تأمین دبیران دبیرستانها و مراکز تربیت معلم ، دانشگاه تربیت معلم (دانشسرای عالی سابق) ، دانشگاه سپاهیان انقلاب ، دانشکده‌های علوم تربیتی دانشگاهها و مدارس عالی مراکز تربیت دبیر فنی تأسیس گردیده‌است و تعدادی از دبیران مورد نیاز را تربیت کرده‌اند .

توسعه کمی مراکز تربیت معلم گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

نتایج یکی از بررسیهای انجام گرفته در مورد توسعه کمی مراکز تربیت معلم (۲) از ۲۴۹۲ شاهنشاهی تاکنون نشان میدهد که در مراکز تربیت معلم وابسته به وزارت آموزش و پرورش حدود ۲۰۰/۰۰۰ نفر تحصیل کرده و برای تدریس در مدارس ابتدائی و راهنمایی تحصیلی آماده شده‌اند . نیاز به معلم بیشتر برای دوره‌های مختلف تحصیلی با توجه به روند افزایش دانش آموزان در هر یک از این دوره‌ها ایجاب میکند که مراکز تربیت معلم گسترش بیشتری یابند .

توزیع دانش آموزان و دانشجویان مراکز تربیت معلم در چهار سال تحصیلی اخیر

ردیف نام مرکز	۳۲-۳۳			۳۳-۳۴			۳۴-۳۵			۳۵-۳۶		
	تعداد مرکز	دانش آموز	تعداد مرکز	دانش آموز	تعداد مرکز	دانش آموز	تعداد مرکز	دانش آموز	تعداد مرکز	دانش آموز	تعداد مرکز	دانش آموز
۱ مربی کودک	۶	۹۹۶	۲۷	۴۴۲۰	۲۷	۳۹۹۲	۲۷	۴۰۰۰	۲۷	۳۰۰۴	۲۷	۳۰۰۴
۲ دانشسرای مقدماتی	۶۱	۱۳۵۷۷	۷۸	۱۴۸۰۰	۱۱۰	۲۰۱۶۴	۱۲۴	۲۴۵۰۰	۱۲۴	۱۰۹۲۳	۱۲۴	۲۴۵۰۰
۳ دانشسرای عشایری	۱	۶۰۰	۱	۸۰۰	۱	۱۰۰۰	۱	۱۲۰۰	۱	۶۰۰	۱	۱۲۰۰
۴ دانشسرای راهنمایی تحصیلی	۱۴	۹۲۰۵	۱۹	۱۱۷۰۰	۲۴	۱۵۰۲۷	۲۴	۱۹۴۰۰	۲۴	۱۰۱۹۵	۲۴	۱۹۴۰۰
جمع مراکز تربیت معلم	۸۲	۲۴۳۷۸	۱۲۵	۳۱۷۲۰	۱۶۲	۴۰۱۸۳	۱۷۵	۴۹۱۰۰	۱۷۵	۲۴۷۲۲	۱۷۵	۴۹۱۰۰

جدول فوق نشان میدهد که از سال تحصیلی ۳۳-۳۴ تاکنون تعداد کار آموزان مراکز آموزشی تربیت معلم وابسته به وزارت آموزش و پرورش بیش از یکصد درصد افزایش یافته است به نحویکه در سال تحصیلی ۳۴-۳۵ تعداد مراکز تربیت معلم برای تأمین معلمان پیش از دبستان و راهنمایی تحصیلی ۸۲ و تعداد کارآموزان آنها ۲۴۳۸۷ نفر بوده است و حال آنکه در سال تحصیلی جاری این تعداد به ۱۷۵ مرکز و با ظرفیت ۴۹۱۰۰ نفر بالغ شده است. لیکن علیرغم کوششهای انجام شده هنوز مدارس ابتدائی و راهنمایی به ویژه در روستاها به معلمان بیشتری نیاز دارند که افزایش سرمایه گذاری در مورد تربیت معلم و توسعه مراکز آن را ایجاب میکند.

با توجه به آنکه افزایش دانش آموزان در سطح کودستان، دبستان و راهنمایی تحصیلی در طی پنج سال آینده به ترتیب ۳۵۸۰۰۰-۲۷۰۰۰۰۰ و ۱۷۷۰۰۰۰۰ پیش بینی شده است، تربیت ۱۷۹۰۰ مربی کودک و ۹۰۰۰۰ معلم ابتدائی و ۶۶۰۰۰ معلم راهنمایی را در رشته های مختلف تحصیلی ضروری میسازد.

مطالعات انجام گرفته نشان میدهد که در سال تحصیلی ۳۶-۳۵ وزارت آموزش و پرورش برای دوره متوسطه (نظری و فنی) ۱۵۸۵۰ دبیر نیاز داشته است و این نیازمندی در ۵ سال آینده سالانه بطور متوسط ۵۳۰۰ نفر خواهد بود که باید دانشگاهها تربیت نمایند.

و موسسات آموزش عالی کشور در این زمینه برنامه‌ریزی وسیع‌تری داشته باشند و دانشگاه‌هایی که وظیفه تربیت معلم را از گذشته تا کنون به عهده گرفته‌اند، توسعه بیشتری یابند.

آنچه اشاره شد، تصویر مختصری از وضع کمی تربیت معلم در ایران است و اما آنچه حائز اهمیت بیشتر است تحلیلی از چگونگی تربیت معلم - برنامه‌های درسی - روش‌های آموزشی و ویژگی‌های هریک از مراکز تربیت معلم می‌باشد که در آینده به تفصیل مورد بحث قرار خواهیم داد.

پیشنهادهای

- ۱- سازمانی تحت عنوان سازمان تربیت معلم با اختیارات بیشتر آموزشی، اداری و مالی بوجود آید. این سازمان موظف گردد که بر اساس توسعه مدارس و افزایش دانش آموزان در تمام سطوح تحصیلی برای تربیت معلم پیش از دبستان، دبستان، راهنمایی تحصیلی و متوسطه برای مدت لااقل ۱۰ سال برنامه‌ریزی نماید.
- ۲- مجتمع‌های آموزشی تربیت معلم ایجاد گردد و از گسترش مرکز تربیت معلم در مناطق کوچک آموزشی که امکانات تربیت کارآموزان به خوبی وجود ندارد، خودداری شود.
- ۳- نظام تربیت معلم برای مناطق شهری و روستائی یکسان نبوده و با توجه به ضرورت توسعه هر چه بیشتر، مدارس روستائی، مراکز تربیت معلم روستائی ایجاد و توسعه یابند.
- ۴- علاوه بر گسترش مرکز تربیت معلم روستا با ایجاد انگیزه‌های مختلف به ویژه ایجاد تسهیلات مالی، امکان اعزام فارغ التحصیلان مراکز تربیت معلم به بخشها و روستاها فراهم گردد، زیرا یافتن داوطلب برای تحصیل در مراکز تربیت معلم روستائی از بین روستازادگان با توجه به حداقل سن استخدام و سطح تحصیل به آسانی امکان پذیر نمی‌باشد.
- ۵- هر مرکز تربیت معلم خود کفایت بوده و شورای هر مرکز برای توسعه امور آموزشی، اداری و مالی خود برنامه‌ریزی کند.
- ۶- به منظور استفاده از معلمان تربیت یافته در مراکز تربیت معلم کشور، نظام توزیع و نگهداری معلم باید به دقت مورد توجه قرار گیرد و امکاناتی فراهم آید که فارغ التحصیلان این مراکز به استخدام و کار در موسسات آموزشی بپردازند.
- ۷- به منظور جلب افراد شایسته به شغل معلمی و اعتلای معلم، شرایط استخدامی معلم، مورد تجدید نظر قرار گیرد و مقررات خاصی برای آن وضع شود.

- ۸- در نظام تربیت معلم باید به شرایط محلی و منطقه‌ای کشور توجه خاص مبذول گردد و بنحویکه جلب ، آموزش و نگهداری معلمان در محل یا منطقه خود به آسانی امکان پذیر باشد .
- ۹- در نظام تربیت معلم تنوع دوره‌ها و رشته‌های تحصیلی به تناسب دوره‌های تحصیلی و شرایط و ویژگیهای داوطلبان باید مورد توجه قرار گیرد . در حقیقت باید از طریق ایجاد دوره‌های متنوع آموزشی تمام وقت ، نیمه وقت ، مکاتبدای وغیره ، راههای مختلفی را برای داوطلبان شغل معلمی فراهم نمود .
- ۱۰- با توجه به نیاز مبرم وزارت آموزش و پرورش به معلمان شایسته بویژه در سطح متوسطه ، امکانات بیشتری برای تربیت معلم در دانشگاهها و موسسات آموزش عالی فراهم گردد و موسسات عالی برای این امر مهم سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی نمایند .

منابع

- (۱) سالنامه معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه ، مقدمه و راپرت سالنامه در باب معارف و تعلیمات عمومی ، سنه ۲۹- ۱۳۲۸ قمری
- (۲) بررسی تحول کمی تربیت معلم در ایران ، احمد صافی ، علی علوی (دفتر تربیت معلم ۲۵۳۵۰)
- (۳) تحولات آموزش و پرورش در دهه انقلاب (وزارت آموزش و پرورش ، دفتر هماهنگی برنامه‌ها)
- (۴) آمار احتمالی دانشسراها و مراکز تربیت معلم (نشریات دفتر تربیت معلم) شماره ۱۵- ۱۶- ۱۷- ۱۸
- (۵) تاریخ فرهنگ ایران . دکتر عیسی صدیق چاپ جدید
- (۶) سمینار تحول برنامه‌های تربیت معلم در پنجاه سال شاهنشاهی پهلوی ۲۸ تا ۳۰ اردیبهشت ۲۵۳۵ شاهنشاهی ،
- (۷) بررسی وضع تربیت معلم دوره ابتدایی (دانشسرای مقدماتی و عشایری) مؤسسه تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی . خرداد ۵۴ .